NÁVRHY GENERÁLNEHO ADVOKÁTA DÁMASO RUIZ-JARABO COLOMER prednesené 27. apríla 2004 [1]

I — Okolnosti predchádzajúce sporu

1. Je to už druhýkrát, čo predkladám návrh v tomto konaní [2], ktoré sa začalo v roku 2001 s cieľom odpovedať na tri prejudiciálne otázky [3] položené Arbeitsgericht Lörrach (Nemecko) — súdom, ktorý v prvom stupni rozhoduje spory v sociálnej oblasti.

2. Súdny dvor v zásade súhlasil s pridelením týchto vecí technického rázu [4] zloženiu piatich sudcov [5] a rozhodnutím veci bez pojednávania. Hoci sa odpoveď na prvé dve otázky zdá byť zrejmá, tretia otázka vyvoláva väčšie ťažkosti.

V tejto poslednej otázke ide o zistenie, či v prípade, ak členský štát do svojho vnútroštátneho poriadku nesprávne prebral smernicu 93/104/ES o niektorých aspektoch organizácie pracovného času [6], je článok 6 bod 2 tejto smernice, ktorý zaväzuje vnútroštátne orgány, aby zabezpečili, že priemerný týždenný pracovný čas vrátane nadčasov neprekročí 48 hodín, dostatočne presný a nepodmienený, aby sa ho jednotlivci mohli dovolať pred vnútroštátnym súdom.

3. Podľa uznesenia veľkej komory Súdneho dvora z 13. januára 2004 [7] o opätovnom otvorení ústnej časti konania táto komora usúdila, že v prípade, ak by uvedené ustanovenie spĺňalo požiadavku priameho účinku, musela by v spore medzi jednotlivcami rozhodnúť, aké sú dôsledky nezlučiteľnosti vnútroštátneho ustanovenia, ktorým sa preberá smernica, s dostatočne presným

1 — Jazyk prednesu: španielčina.

2 — Prvé návrhy boli uverejnené 6. mája 2003, t. j. v čase uzavretia ústnej časti konania.

3 — Ide o sedem uznesení z 26. septembra 2001, ktoré sa vzťahujú na sedem konaní prebiehajúcich na tomto súde. Týchto sedem vecí bolo spojených počas písomnej časti konania uznesením predsedu Súdneho dvora zo 7. novembra 2001.

4 — Počas písomnej časti konania pripomienky predložili iba žalobcovia vo veci samej a Komisia.

5 — Konkrétne šiesta komora.

6 — Smernica Rady z 23. novembra 1993 (Ú. v. ES L 307, s. 18).

7 — Ako je uvedené v bode 6 uvedeného uznesenia.

a nepodmieneným ustanovením práva Spoločenstva. Z tohto dôvodu šiesta komora v súlade s článkom 44 ods. 4 rokovacieho poriadku rozhodla o vrátení veci plénu.

4. S cieľom umožniť diskusiu sa uskutočnilo pojednávanie, na ktoré boli okrem účastníkov konania vo veci samej pozvané členské štáty, Rada a Komisia.

V týchto návrhoch sa obmedzím na zodpovedanie tejto otázky a v zostávajúcej časti považujem moje predchádzajúce návrhy za zachované.

5. Na pojednávaní 9. marca 2004 sa zúčastnili zástupcovia žalobcov v konaní vo veci samej, splnomocnený zástupca nemeckej vlády, splnomocnený zástupca francúzskej vlády, splnomocnený zástupca talianskej vlády, splnomocnený zástupca vlády Spojeného kráľovstva a splnomocnený zástupca Komisie.

II — Právny a skutkový rámec

6. Pracovný čas a čas odpočinku sú v Nemecku upravené zákonom o pracovnom čase (Arbeitszeitgesetz) zo 6. júna 1994, ktorý bol prijatý s cieľom prebrať smernicu 93/104 do vnútroštátneho právneho poriadku.

7. V zmysle článku 2 ods. 1 sa pracovným časom rozumie časový úsek od začatia do ukončenia výkonu práce, pričom do tohto času sa nezapočítavajú prestávky v práci; podľa článku 3, tento čas nesmie byť dlhší ako 8 hodín, aj keď je možné predĺžiť ho až na 10 hodín, ak počas 6 kalendárnych mesiacov alebo 24 týždňov priemerný pracovný čas neprekročí 8 hodín denne.

8. Článok 7 ods. 1 bod 1 však umožňuje prostredníctvom kolektívnej zmluvy alebo podnikovej dohody odlišne od článku 3:

a) stanoviť pracovný čas dlhší ako 10 hodín denne aj bez nároku na náhradu, ak do tohto času pravidelne a v značnom rozsahu patrí pracovná pohotovosť na pracovisku;

...

9. V zmysle článku 14 ods. 1 Kolektívnej zmluvy o pracovných podmienkach zamestnancov, pracovníkov a učňov nemeckého Červeného kríža (Tarifvertrag über Arbeitsbedingungen für Angestellte, Arbeiter und

Auszubildende des Deutschen Roten Kreuzes), ďalej len „kolektívna zmluva Červeného kríža", ktorý má základ v článku 7 ods. 1 bod 1 písm. a) uvedeného nemeckého zákona, nesmie týždenný pracovný čas, do ktorého sa nezapočítavajú prestávky v práci, prekročiť 39 hodín (38 a pol hodiny od 1. apríla 1990). Priemer sa počíta spravidla za obdobie 26 týždňov.

Podľa článku 14, odseku 2 však možno bežný pracovný čas predĺžiť až na:

a) 10 hodín denne alebo priemerne 49 hodín týždenne, ak do tohto času pravidelne patrí pracovná pohotovosť na pracovisku v priemere najmenej 2 hodiny denne;

b) 11 hodín denne alebo priemerne 54 hodín týždenne, ak pracovná pohotovosť na pracovisku trvá v priemere 3 hodiny, a

c) 12 hodín alebo v priemere 60 hodín týždenne, ak sa od zamestnanca vyžaduje iba prítomnosť na pracovisku a zamestnanec pracuje iba v prípade potreby.

10. Žalobcovia, všetko asistenti záchranári kvalifikovaní na poskytovanie rýchlej zdravotnej pomoci a prepravu sanitnými vozidlami a zamestnanci alebo bývalí zamestnanci nemeckého Červeného kríža, požadujú v dvoch prípadoch náhradu za prácu nadčas a v ostatných prípadoch uznanie práva nepracovať viac ako 48 hodín týždenne. Žalovaný okrem iných činností prevádzkuje pozemné služby rýchlej pomoci, riadi viacero stredísk záchrannej služby, ktoré pracujú 24 hodín denne, a na plnenie svojho poslania využíva sanitné vozidlá.

11. Pracovné zmluvy sa spravujú kolektívnou zmluvou Červeného kríža. Všetci žalobcovia súhlasia s tým, že sú splnené materiálne podmienky na predĺženie pracovného času podľa článku 14 ods. 2 písm. b) tejto zmluvy, ktoré spočívajú vo vykonávaní pracovnej pohotovosti na pracovisku („Arbeitsbereitschaft") najmenej 3 hodiny denne.

12. Podľa znenia tejto zmluvy, ktoré bolo platné v čase, keď nastali skutkové okolnosti prípadu, sa maximálna dĺžka týždenného pracovného času stanovená v článku 6 bode 2 smernice 93/104 mohla neustále prekračovať, keďže článok 7 ods. 1 bod 1 písm. a) uvedeného zákona umožňoval prostredníctvom kolektívnej zmluvy predĺžiť pracovný čas na viac ako 10 hodín bez nároku na

náhradu, ak do tohto času pravidelne a v značnom rozsahu patrila pracovná pohotovosť na pracovisku [8].

III — Preskúmanie otázky

13. V mojich predchádzajúcich návrhoch som sa s pomocou citácií judikatúry a právnej vedy vyjadril, že ide o spor medzi jednotlivcami, a preto sa zamestnanci nemôžu v zmysle známej doktríny Súdneho dvora o priamom účinku smerníc, ktoré neboli členskými štátmi správne prebraté, odvolávať na článok 6 bod 2 smernice 93/104.

14. Zdôraznil som tiež, že v podobných prípadoch musí súd pri výklade vnútroštátneho práva urobiť všetko preto, aby v duchu znenia a cieľa smernice dosiahol výsledok, o ktorý sa smernica usiluje, a dosiahol tak súlad s článkom 249 tretím pododsekom ES.

15. Napokon som pripomenul, že ak sa takýto „konformný výklad" ukáže ako nemožný, vyzýva judikatúra Súdneho dvora vnútroštátneho sudcu, aby zabezpečil plnú účinnosť práva Spoločenstva a, ak je to potrebné, aj bez návrhu neuplatnil tomuto právu odporujúce ustanovenia vnútroštátneho právneho poriadku, a to bez toho, aby musel žiadať o jeho predchádzajúce zrušenie legislatívnou alebo inou ústavnou cestou alebo na toto zrušenie čakať.

16. Chápem a zdieľam obavy tých, ktorí vidia prekážku tohto záveru v skutočnosti, že dosiaľ nebol uznaný horizontálny priamy účinok smerníc, ale zmierenie tohto smeru judikatúry, ktorý je v rozpore s názorom niektorých generálnych advokátov a značnej časti právnej vedy, s požiadavkou „konformného výkladu" je jednou z najzložitejších dilem práva Spoločenstva, na ktorú je ťažké nájsť všeobecne platné riešenie. Oplatí sa však urobiť hlbšiu analýzu danej situácie, aby sme prinajmenšom našli východisko vyhovujúce osobitostiam predmetných vecí, ktoré by zohľadnilo zásadu prednosti práva Spoločenstva, povinnosť lojálnej spolupráce, ktorú členským štátom ukladá článok 10 ES, ako aj normatívnu povahu smernice a účinky, ktoré vyvoláva v právnom systéme vytvorenom Zmluvou.

8 — Nemecká vláda vo svojej odpovedi na otázku Súdneho dvora uvádza, že počínajúc 1. januárom 2004, t. j. dátumom nadobudnutia účinnosti reformy zákona o pracovnom čase, sa musí zamestnancovi priznať náhrada za predĺženie pracovného času nad 10 hodín denne. Zákon bol takto zmenený v dôsledku rozsudku Súdneho dvora z 9. septembra 2003, Jaeger (C-151/02, Zb. s. I-8389), v ktorého bode 71 bolo potvrdené, že pohotovostná služba, ktorú vykonáva lekár formou fyzickej prítomnosti v nemocnici, predstavuje ako celok pracovný čas v zmysle smernice 93/104, takže táto norma Spoločenstva sa stavia proti legislatíve členského štátu, ktorá časové úseky nečinnosti zamestnanca v rámci uvedenej služby považuje za čas odpočinku.

Už teraz môžem uviesť, že žiadne z tvrdení, ktoré boli uplatnené v priebehu konania, ma úplne nepresvedčilo.

17. Súdny dvor si želá objasniť schodnosť myšlienky „konformného výkladu" vzhľadom na súbeh týchto okolností v predmetných veciach: 1. článok 7 ods. 1 bod 1 písm. a) nemeckého zákona o pracovnom čase je výnimkou k všeobecným ustanoveniam obsiahnutým v tom istom normatívnom texte, ktoré sú plne v súlade so znením a cieľom právnej normy Spoločenstva; 2. snahou smernice 93/104 je chrániť zamestnancov ako slabšiu stranu pracovnoprávneho vzťahu; 3. žaloba podaná väčšinou žalobcov smeruje k uznaniu ich práva nepracovať viac ako 48 hodín týždenne, čo je ťažko kvantifikovateľná požiadavka bez ekonomického obsahu, a teda pravdepodobnosť získať od verejných orgánov náhradu škody za porušenie právneho poriadku Spoločenstva sa javí veľmi nízka.

18. Osobitosti prejednávaných vecí odlišujú tieto veci od iných prípadov, ktoré v minulosti skúmal Súdny dvor a v ktorých legislatíva niektorého členského štátu nebola prispôsobená smernici v rámci stanovenej lehoty alebo bola prispôsobená nedostatočne. V tomto prípade však Nemecko vydalo zákon s cieľom prebrať znenie a cieľ smernice 93/104 do svojho vnútroštátneho poriadku. Vychádzam z domnienky, že jeho zámerom bolo urobiť to správne, pretože nič nenaznačuje tomu, že by malo úmysel vyhnúť sa povinnosti lojálnej spolupráce, ktorú ukladá článok 10 ES. Dôkazom jeho pozitívnych úmyslov je skutočnosť, že v čase kratšom ako 4 mesiace zmenilo svoju legislatívu tak, aby ju zosúladilo s výkladom Súdneho dvora v rozsudku Jaeger [9]. Navyše, v súlade s judikatúrou musí každý súdny orgán vychádzať z toho, že štát sa usiloval o plné rešpektovanie povinností, ktoré mu vyplývajú zo smernice [10].

19. Z tohto dôvodu sa treba domnievať, že nemecký zákon o pracovnom čase sa snaží prebrať všetky normy smernice 93/104. V jednej veci však urobil chybu: prekročil hranice vymedzené správnou súhrou zásad (články 1 až 16) a výnimiek (články 17 a 18), na ktorej je vybudovaný režim smernice. Samozrejme, ide o článok 7 ods. 1 bod 1 písm. a) uvedeného zákona, ktorý je koncipovaný ako výnimka, keďže iné ustanovenia obsahujú definície pracovného času a času odpočinku v škrupulóznom súlade s právnou úpravou Spoločenstva.

20. Uvedené ustanovenie nemeckého zákona, o ktoré sa opiera článok 14 kolek-

9 — Rozsudok Jaeger, už citovaný vyššie.

10 — Rozsudok zo 16. decembra 1993, Wagner Miret, C-334/92, Zb. s. I-6911, bod 20.

tívnej zmluvy Červeného kríža pri predĺžení týždenného pracovného času, bolo skutočne formulované ako výnimka k článku 3, v zmysle ktorého nesmie byť pracovný čas dlhší ako 8 hodín denne.

21. Výkladom normy uvedenej ako poslednej v spojení s článkom 9 citovaného zákona, ktorý vyhradzuje nedeľu ako čas odpočinku, získame 48-hodinový týždenný pracovný čas, ktorý je rovnaký ako pracovný čas v článku 6 bode 2 smernice 93/104. Stačilo by uplatniť len tieto dva články vnútroštátneho práva a mohli by sme dať za pravdu väčšine žalobcov v konaniach vo veci samej, keďže ako už bolo uvedené, zo siedmich žalobcov dvaja žiadajú náhradu za prácu nadčas, ale ostatní piati žiadajú uznanie práva nepracovať viac ako 48 hodín týždenne.

Ak by nemecký sudca takto postupoval, znamenalo by to, že v rozpore s ustálenou judikatúrou prijíma priamy účinok ustanovenia smernice, ktorá ako je známe, nemôže sama osebe zakladať povinnosti jednotlivcom? [11]

11 — Rozsudky z 26. februára 1986, Marshall, 152/84, Zb. s. 723, bod 48; a z 13. novembra 1990, Marleasing, C-106/89, Zb. s. I-4135), bod 6.

22. Členské štáty, ktoré sa zúčastnili tohto prejudiciálneho konania, otvorene prejavili svoje ohromenie nad možnosťou zvratu v judikatúre, ktorý by pripustil priamy účinok smernice, ktorá nebola v stanovenej lehote začlenená do vnútroštátneho práva alebo bola nesprávne vykonaná. Ja sa s takýmito obavami nestotožňujem, pretože si nemyslím, že táto otázka vyvstáva v súvislosti s článkom 6 bodom 2 smernice 93/104, hoci spĺňa podmienky dostatočnej presnosti a nepodmienenosti. [12] Tiež nesúhlasím s názormi tých, ktorí tvrdia, že ak sa v konaní vo veci samej neuplatní nemecká norma, ktorá je v rozpore s uvedeným ustanovením práva Spoločenstva, znamená to priznať priamy účinok tomuto ustanoveniu napriek početným rozhodnutiam Súdneho dvora, ktoré ho v sporoch medzi jednotlivcami neuznávajú.

Naopak súhlasím s talianskou vládou, ktorá vzhľadom na ciele sledované Zmluvou prostredníctvom smerníc považuje za menej rušivé a zároveň účinnejšie zachovať riešenie, ktoré formuloval Súdny dvor a ktoré uprednostňuje výklad vnútroštátnej normy čo najviac v súlade s právnym poriadkom Spoločenstva.

12 — Rozsudky z 19. januára 1982, Becker, 8/81, Zb. s. 53, bod 25; z 22. júna 1989, Fratelli Costanzo, 103/88, Zb. s. 1839, bod 29; zo 17. septembra 1996, Cooperativa Agricola Zootecnica S. Antonio a i., spojené veci C-246/94 až C-249/94, Zb. s. I-4373, bod 17; z 1. júna 1999, Kortas, C-319/97, Zb. s. I-3143, bod 21; a z 5. februára 2004, Rieser Internationale Transporte, C-157/02, Zb. s. I-1477, bod 22.

23. Jasno je, da je obveznost držav članic, da dosežejo rezultat, določen v direktivah, ter dolžnost, ki izhaja iz člena 10 ES, da sprejmejo vse ustrezne splošne ali posebne ukrepe, da bi zagotovile izpolnjevanje te obveznosti, naložena vsem nacionalnim vejam oblasti, vključno s sodno[13].

24. Sodišče je z namenom, da bi ublažilo posledice nepriznanja neposrednega učinka določbe iz direktive v sporu med posamezniki, razvilo doktrino, imenovano „skladna razlaga", na podlagi katere mora nacionalno sodišče za uskladitev s členom 249, tretji odstavek, ES ob uporabi nacionalnega prava ne glede na to, ali gre za določbe, sprejete pred ali po direktivi, slednjega v največji možni meri razlagati ob upoštevanju besedila in cilja direktive[14]. To načelo obvezuje predvsem nacionalna sodišča, kadar je država članica menila, kot v obravnavanem primeru, da določbe, ki jih je sprejela, izpolnjujejo zahteve iz direktive[15].

25. Vendarle se v nekaterih zadevah, v katerih je priporočilo tako razlago, kar zadeva spore med posamezniki, Sodišče ni omejilo zgolj na navajanje načel, temveč je šlo preko tega, tako da je sodišču, ki se je v zvezi s tem obrnilo nanj, nakazalo konkreten rezultat, do katerega je moralo priti v posameznem primeru. Za prikaz bom navedel nekaj primerov[16].

13 — Sodbi z dne 10. aprila 1984 v zadevi Von Colson in Kamann (14/83, Recueil, str. 1891, točka 26) in z dne 15. maja 1986 v zadevi Johnston (222/84, Recueil, str. 1651, točka 53).

14 — Zgoraj navedeni sodbi Marleasing, točka 8, in Wagner Miret, točka 20; sodbi z dne 14. julija 1994 v zadevi Faccini Dori (C-91/92, Recueil, str. I-3325, točka 26), in z dne 13. julija 2000 v zadevi Centrosteel (C-456/98, Recueil, str. I-6007, točka 16).

15 — Zgoraj navedena sodba Wagner Miret, točka 21. Glej Bernardeau, L., „Clauses abusives: illicéité des clauses attributives de compétence et l'autonomie de leur contrôle judiciaire", v *Revue européenne de droit de la consommation*, 2000, str. od 261 do 281, zlasti str. 270: „L'obligation d'interprétation conforme qui découle du principe de la primauté du droit communautaire s'applique *a fortiori* lorsque la directive a été transposée".

16 — Del nemške doktrine nacionalnemu sodišču priznava pristojnost, da s skladno razlago zapolni praznine in celo neskladja nacionalnega prava s pravom Skupnosti, zato da se uskladi s cilji direktive Skupnosti. Glej Götz, V., „Europäische Gesetzgebung durch Richtlinien – Zusammenwirken von Gemeinschaft und Staat", v *Neue Juristische Wochenschrift*, 1992, str. 1854: „Über die Auslegung von Begriffen und Normen, die eine offensichtliche Kongruenz zwischen Richtlinie und staatlichem Umsetzungsrecht aufweisen, hinaus, kann richtlinienkonforme Auslegung in begrenztem Umfange die weitergehende Funktion erfüllen, Unzulänglichkeiten der staatlichen Gesetzgebung zu überbrücken oder der Richtlinie zu einem Anwendungsvorrang gegenüber solchen Bestimmungen des nationalen Rechts zu verhelfen, die nicht direkt umsetzungsbedingt sind, deren Anwendung aber im Bereich der Richtlinie mit dieser nicht zu vereinbaren wäre". V skladu s to doktrino se primarnost prava Skupnosti razširja na njegovo razlago, kar pomeni, da smisel, ki ga poda Sodišče, prevlada nad kakršno koli drugo razlago, ki bi lahko izhajala iz nacionalnih norm, namenjenih prenosu direktive Skupnosti, kar bi vodilo do položaja, v katerem bi nacionalno sodišče moralo razlagati nacionalno pravo *contra legem*, da bi zagotovilo uporabo norme Skupnosti. Kot primer naj citiramo Dendrinos, A.: *Rechtsprobleme der Direktwirkung von EWG-Richtlinien*, str. od 290 do 292, zlasti str. 290: „In diesem Punkt muss hervorgehoben werden, dass die Richtlinienbestimmungen Vorrang in der Auslegung haben. Dies bedeutet, dass den durch den EuGH ausgelegten Richtlinienvorschriften des Gemeinschaftsrechts für den Ausgangsfall Vorrang gegenüber der gegenteiligen einheimischen Interpretation einer mehrdeutigen zur Ausführung der Richtlinien ergangenen nationalen Norm gebührt. Hier spricht man von der unmittelbar wirkenden Auslegung. Aufgrund dieser Erkenntnis kommt man der Anerkennung der horizontalen unmittelbaren Wirkung ein Stück näher, da der nationale Richter wegen der vorrangigen Auslegung des EuGH gegebenenfalls nationales Recht contra legem auslegen muss, welches zur Umsetzung der Richtlinie ergangen ist und zugleich private Rechtsverhältnisse regelt" in Brechmann, W.: *Die Richtlinienkonforme Auslegung*, str. od 160 do 166, zlasti str. 163, ki se sklicuje na to doktrino, ki jo zagovarjajo številni avtorji: „Die These von Dendrinos, dass eine richtlinienkonforme Auslegung auch eine Auslegung contra legem erlaube, ist jedoch keineswegs eine vereinzelte Sondermeinung, sondern sie wird von anderen Autoren der völkerrechtlichen Theorie vertreten".

26. Výklad smernice 68/151/EHS [17], ktorá nebola v španielskom práve implementovaná a ktorej cieľom je obmedziť prípady neplatnosti akciových spoločností, aby bola zabezpečená právna istota vo vzťahoch medzi spoločnosťou a tretími osobami, ako aj medzi spoločníkmi navzájom, priviedol Súdny dvor k tomu, že pripustil povinnosť vnútroštátneho sudcu vykladať vnútroštátne právo vo svetle znenia a cieľa uvedenej smernice, *aby zabránil vyhláseniu neplatnosti spoločnosti z iného dôvodu, než aké sú uvedené vo výpočte v článku 11 smernice* [18].

Marleasing SA podal návrh na vyhlásenie neplatnosti spoločenskej zmluvy z dôvodu neexistencie spoločenského účelu, predstieraného právneho úkonu a podvodu voči veriteľom. Žalovaná proti tomu namietala, tvrdiac, že článok 11 uvedenej smernice taxatívne vymenúva prípady neplatnosti, medzi ktorými nie je uvedená neexistencia spoločenského účelu. Aby bolo vyhovené návrhu Súdneho dvora, nesmeli sa uplatniť články 1261 a 1275 španielskeho občianskeho zákonníka, ktoré považujú zmluvy bez spoločenského účelu alebo s protiprávnym účelom za absolútne neplatné. Presne tak urobil Juzgado de Primera Instancia nº 1 de Oviedo v rozsudku z 23. februára 1991, v ktorom zamietol žalobu v rozsahu, v akom sa zakladala na absencii spoločenského účelu, teda na dôvode neplatnosti, ktorý nie je uvedený v smernici 68/151 [19]. Rozsudok jednohlasne vychvaľovaný za to, že sa nesie v duchu Spoločenstva, si nepoložil otázku, či aplikácia doktríny „konformného výkladu" môže vyvolať podobné účinky ako uznanie horizontálneho priameho účinku smerníc.

27. Rozsudok Wagner Miret [20] vyvodil z uznesenia, ktorým bol podaný návrh na začatie prejudiciálneho konania, že španielske ustanovenia sa nedajú vykladať v súlade so smernicou 80/987/EHS [21], a *teda nemôžu zamestnancom na vysokom stupni riadenia zabezpečiť požívanie záruk, ktoré priznáva právna norma Spoločenstva, a* vyhlásil, že členský štát má povinnosť nahradiť škodu, ktorá dotknutým osobám vznikla nesplnením jeho povinnosti.

V prejudiciálnom konaní bolo zdôraznené, že Španielsko zriadilo iba jednu zabezpečo-

17 — Prvá smernica Rady z 9. marca 1968 o koordinácii ochranných opatrení, ktoré členské štáty vyžadujú od obchodných spoločností na ochranu záujmov spoločníkov a tretích osôb v zmysle druhého odseku článku 58 zmluvy s cieľom zabezpečiť rovnocennosť týchto ochranných opatrení v rámci celého spoločenstva (Ú. v. ES L 65, s. 8).

18 — Rozsudok Marleasing, už citovaný, bod 13. Curtin, D.: „Directives: the effectiveness of judicial protection of individual rights", *Common Market Law Review*, 1990, s. 709 až 739, najmä s. 724: „In Marleasing, the end result was that the Spanish tribunal was obliged to interpret the provisions of the Spanish Civil Code in a manner so as to preclude a declaration of nullity of a public limited company based on a ground different from those set out in Article 11 of the (unimplemented) first Company Directive. This means in effect that the obligation contained in a directive is placed on *private parties*, albeit after having been transformed, via judicial interpretation, into one of national law. In practice, this clever judicial strategy achieves, where the national law is at all open to interpretation, the same result as if a particular provision of that directive could be recognized as enjoying horizontal direct effects. In this manner, 'horizontal' rights which are enshrined in directives can have the force of law as between individuals without a specific domestic legislative process and the primacy of Community law is assured."

19 — Pozri databázu DEC-NAT Súdneho dvora, odkaz: dos-Cour QP/01853-P1.

20 — Rozsudok Wagner Miret, už citovaný, bod 22.

21 — Smernica Rady z 20. októbra 1980 o aproximácii právnych predpisov členských štátov, vzťahujúcich sa na ochranu zamestnancov v prípade platobnej neschopnosti ich zamestnávateľa (Ú. v. ES L 283, s. 23), zmenená a doplnená smernicou Rady 87/164/EHS z 2. marca 1987 (Ú. v. ES L 66, s. 11).

vaciu inštitúciu Fondo de Garantía Salarial (Fogasa), ktorej krytie, pokiaľ ide o náhradu mzdy nevyplatenej z dôvodu platobnej neschopnosti zamestnávateľa, sa nevzťahovalo na túto kategóriu zamestnancov. Vzhľadom na rámec voľnej úvahy, ktorú smernica 80/987 poskytuje členským štátom, Súdny dvor usúdil, že táto kategória zamestnancov sa danej normy nemôže dovolávať s cieľom vymáhať platbu neuspokojených nárokov na mzdu od zabezpečovacej inštitúcie, ktorá bola vytvorená pre ostatné kategórie zamestnancov. V rozsudku zo 16. februára 1994 Tribunal Superior de Justicia de Cataluña zamietol žalobu na základe vylúčenia zodpovednosti Fogasa, ale uznal žalobcov nárok na náhradu škody voči štátu, ktorý si mal uplatniť na príslušnom súde [22].

28. V rozsudku Océano Grupo Editorial a Salvat Editores [23] bolo treba rozhodnúť, či je v prípade neprebratia smernice 93/13/ES [24] do vnútroštátneho poriadku v stanovenej lehote možné z úradnej moci skúmať nedostatok príslušnosti občianskoprávneho súdu v Barcelone, keďže mu bola táto príslušnosť priznaná v zmluvnom ustanovení, ktoré tento súd považoval za nekalé v zmysle tejto smernice. Súdny dvor vyhovel návrhu generálneho advokáta Saggio obsiahnutému v jeho vynikajúcich návrhoch, ktorých body 27 až 37 vyčerpávajúcim spôsobom skúmajú túto delikátnu otázku, a odpovedal kladne, rozhodnúc, že požiadavka „konformného výkladu" predovšetkým vyžaduje, aby vnútroštátny súd *uprednostnil ustanovenie vnútroštátneho práva, ktoré mu umožní z úradnej moci odmietnuť svoju príslušnosť, ktorá mu bola pridelená v zmysle nekalého ustanovenia.*

Toto sporné ustanovenie zverovalo sudcovi v mieste sídla spoločnosti výlučnú právomoc na rozhodovanie sporov týkajúcich sa uplatňovania kúpnej zmluvy. Smernica 93/13 bola do vnútroštátneho poriadku prebratá s omeškaním a dovtedy sa uplatňovali ustanovenia v oblasti ochrany spotrebiteľa, ktoré výslovne neupravovali možnosť odvolať sa na neplatnosť nekalých ustanovení zo zákona, a zároveň v španielskom práve neexistoval právny základ, o ktorý by sa mohla oprieť právomoc sudcu vyhlásiť neplatnosť bez návrhu účastníka konania. Súdny dvor však španielskemu súdu upresnil, že musí z úradnej moci odmietnuť svoju príslušnosť na rozhodnutie sporu, ktorá mu bola určená za takýchto okolností [25].

22 — Pozri databázu DEC-NAT Súdneho dvora, odkaz: dos-Cour QP/02395-P1.

23 — Rozsudok z 27. júna 2000, spojené veci C-240/98 a C-244/98, Zb. s. I-4941, bod 32.

24 — Smernica Rady z 5. apríla 1993 o nekalých podmienkach v spotrebiteľských zmluvách (Ú. v. ES L 95, s. 29).

25 — Craig, P. a Búrca, G.: *EU Law. Text, cases and materials*, Third Edition, Oxford University Press, s. 219: „This ruling does not declare that the Spanish court *must* decline jurisdiction by reading national law in the light of the Directive's requirements, but it certainly encourages the national court to do this, by indicating that is should 'favour' that interpretation if it is possible. And while such an interpretation of national law would not impose any legal obligation on Océano, it would deprive that company of any possible existing right under national law to enforce the consumer contract before the Barcelona court. While the defendant would not himself or herself have to 'invoke' the right (since the defendant might well not appear before a court outside his or her domicile) that party would benefit from the terms of the directive even though it was not implemented, and the plaintiff company would suffer a legal disadvantage"; a Stuyck, J.: *Common Market Law Review*, 38, s. 719 až 737, najmä s. 737: „Océano means a further step in the Court's case law on the role of the national judge in applying Community law, by construing a duty for the national courts to invoque of their own motion the unfair character [...] of a jurisdiction clause."

V uznesení zo 14. júla 2000 španielsky sudca prvého stupňa do bodky aplikoval rozsudok Súdneho dvora a chopil sa svojej právomoci aj bez návrhu kontrolovať nekalé podmienky v zmluve a nepripustiť žalobu na ďalšie konanie z dôvodu, že uvedené ustanovenie o príslušnosti barcelonských súdov je nekalé, a dodal, že táto neplatnosť má za následok vznik príslušnosti na rozhodnutie veci súdov v mieste bydliska žalovaného [26].

29. Povinnosť „konformného výkladu" sa neuvádza len v prejudiciálnych konaniach, ako by bolo možné usudzovať z uvedených príkladov. V rozsudku Komisia/Taliansko [27] bolo zdôraznené, že zistenie, že členský štát si nesplnil povinnosti, ktoré mu vyplývajú z práva Spoločenstva, *znamená pre súdne a správne orgány tohto členského štátu na jednej strane úplný zákaz aplikovať nezlučiteľný režim daňového oslobodenia a na strane druhej povinnosť prijať všetky opatrenia potrebné na zabezpečenie plného účinku práva Spoločenstva.*

30. V iných prípadoch Súdny dvor nepovedal vnútroštátnemu sudcovi takto presne, k akému výsledku má dospieť, ale naznačil mu najvhodnejšiu cestu k dosiahnutiu cieľa smernice.

31. V rozsudku Pafitis a i. [28] Súdny dvor rozhodol, že článok 25 smernice 77/91/EHS [29], ktorého cieľom je zabezpečiť minimálnu úroveň ochrany akcionárov vo všetkých členských štátoch, sa stavia proti vnútroštátnej úprave, ktorá dovoľuje správnym aktom a bez rokovania valného zhromaždenia rozhodnúť o zvýšení základného imania bankovej akciovej spoločnosti z dôvodu mimoriadnej situácie spôsobenej jej zadlžením.

V spore vo veci samej proti sebe stáli na jednej strane banka založená ako akciová spoločnosť a jej noví akcionári a na strane druhej pôvodní akcionári, ktorí napádali tak zmenu stanov spoločnosti, ktorá umožnila zvýšiť základné imanie a o ktorej tvrdili, že je rozhodnutím dočasného správcu prijatým bez zvolania valného zhromaždenia akcionárov, ako aj rozdelenie akcií. Pôvodní akcionári tiež žiadali o určenie neplatnosti troch zvýšení základného imania, ktoré boli vykonané následne. Nestálosť ďalšieho vývoja konania neumožňuje odhadnúť, aké následky mohol mať výrok Súdneho dvora [30].

26 — Pozri databázu DEC-NAT Súdneho dvora, odkaz: dos-Cour QP/03748-P1.

27 — Rozsudok z 19. januára 1993, C-101/91, Zb. s. I-191, bod 24. Pozri tiež rozsudok z 13. júla 1972, Komisia/Taliansko, 48/71, Zb. s. 529, bod 7.

28 — Rozsudok z 12. marca 1996, C-441/93, Zb. s. I-1347, bod 60.

29 — Druhá smernica Rady z 13. decembra 1976 o koordinácii ochranných opatrení, ktoré členské štáty vyžadujú od obchodných spoločností na ochranu záujmov spoločníkov a tretích osôb v zmysle druhého odseku článku 58 Zmluvy, pokiaľ ide o zakladanie akciových spoločností, udržiavanie a zmenu ich základného imania, s cieľom dosiahnuť rovnocennosť týchto opatrení (Ú. v. ES L 26, s. 1).

30 — V tomto prípade vnútroštátny súd, ktorý položil prejudiciálnu otázku, odmietol výklad Súdneho dvora a zamietol žalobu (databáza DEC-NAT, dos-Cour QP/02610-P1). V dovolacom konaní grécky sudca sformuloval novú prejudiciálnu otázku (dos-Cour QP/03745-P1), ktorá bola stiahnutá z dôvodu späťvzatia návrhov účastníkov konania. A tak bol Súdny dvor zbavený možnosti vyjadriť sa k vzdoru prvostupňového sudcu.

32. Vo veci Ruiz Bernáldez [31] boli otázky položené v trestnom konaní začatom proti vodičovi, ktorý pod vplyvom alkoholu spôsobil dopravnú nehodu. Vnútroštátny sudca ho odsúdil na náhradu spôsobenej materiálnej škody, ale jeho poisťovaciu spoločnosť oslobodil od akejkoľvek povinnosti odškodnenia, pričom vychádzal z vnútroštátnej právnej úpravy o poistení zodpovednosti za škodu spôsobenú používaním a prevádzkou motorových vozidiel, ktorá vylučovala poistné krytie škody, ak osoba, ktorá škodu spôsobila, riadila vozidlo pod vplyvom alkoholu.

Tentokrát Súdny dvor vykladal smernice 72/166/EHS [32] a 84/5/CEE [33] tak, že vzhľadom na sledovaný cieľ ochrany musí povinné poistenie vozidla pripúšťať, aby obetiam nehody spôsobenej vozidlom bola nahradená celá škoda na zdraví a majetku, a že povinná poistná zmluva nemôže dovoliť, aby v určitých prípadoch, a najmä v prípade opitosti vodiča, bola poisťovňa oslobodená od povinnosti nahradiť škodu na zdraví a majetku, ktorá bola poisteným vozidlom spôsobená tretím osobám. Vnútroštátny sudca bol teda usmernený, že poisťovacia spoločnosť musí odškodniť obete, aj keď tak vnútroštátna legislatíva neustanovuje [34]. Audiencia Provincial de Sevilla sa pridržala rozsudku Súdneho dvora v prejudiciálnom konaní a 30. apríla 1996 uložila poisťovni povinnosť nahradiť škodu spôsobenú dopravnou nehodou, ktorú vyvolal pán Ruiz Bernáldez pod vplyvom alkoholu [35].

33. V rozsudku Draehmpaehl [36] bolo vyslovené, že smernici 76/207/EHS [37] odporujú ustanovenia vnútroštátneho práva, ktoré na rozdiel od iných noriem občianskeho a pracovného práva stanovujú pre náhradu škody, ktorú môže žiadať kandidát diskriminovaný vo výberovom konaní na základe pohlavia, hranicu vo výške najviac 3 mesačných platov, ak sa preukáže, že v prípade nediskriminácie by bol získal voľné miesto, alebo 6 mesačných platov, ak je viacero kandidátov, ktorí uplatňujú nárok na náhradu škody. Daný zamestnanec sa uchádzal o miesto, ktorého ponuka bola adresovaná ženám a bola uverejnená v novinách, ale daný podnik mu neodpovedal, ani mu nevrátil zaslanú dokumentáciu. Obrátil sa teda na súdy tvrdiac, že bol spomedzi

31 — Rozsudok z 28. marca 1996, C-129, Zb. s. I-1829, bod 24.

32 — Smernica Rady z 24. apríla 1972 o aproximácii právnych predpisov členských štátov týkajúcich sa poistenia zodpovednosti za škodu spôsobenú motorovými vozidlami a kontroly plnenia povinnosti poistenia tejto zodpovednosti (Ú. v. ES I. 103, s. 1).

33 — Druhá smernica Rady z 30. decembra 1983 o aproximácii právnych predpisov členských štátov týkajúcich sa poistenia zodpovednosti za škodu spôsobenú motorovými vozidlami [*neoficiálny preklad*] (Ú. v ES I. 8, 1984 s. 17).

34 — Tridimas, T.: „Black, white and shades of grey: horizontality of directives revisited", in: *Yearbook of European Law*, 21, 2001-2002, s. 327 až 354, najmä s. 352: „Bernáldez causes problems. It is clear that the insurance directives were relied upon to impose an obligation on a third party, i.e. the insurance company, which was not represented in the proceedings. The Court expressly held that Article 3(1) of the First Directive precludes an insurer from being able to rely on statutory provisions or contractual clauses to refuse to compensate third-party victims of an accident caused by the insured vehicle. How can this be distinguished from horizontal direct effect? The answer is with difficulty."

35 — Pozri databázu DEC-NAT Súdneho dvora (dos-Cour QP/02722-P1).

36 — Rozsudok z 22. apríla 1997, C-180/95, Zb. s. I-2195, body 37 a 43.

37 — Smernica Rady z 9. februára 1976 o vykonávaní zásady rovnakého zaobchádzania s mužmi a ženami, pokiaľ ide o prístup k zamestnaniu, odbornej príprave a postupu v zamestnaní a o pracovné podmienky (Ú. v. ES I. 39, s. 40).

kandidátov najlepšie kvalifikovaný a stal sa obeťou diskriminácie. Jednoznačnosť rozhodnutia v prejudiciálnom konaní neponechala hamburskému Arbeitsgericht mnoho možností na výber [38].

34. Súdny dvor sa vyjadril k smernici 86/653/EHS [39] vo veci Bellone [40], v ktorej konštatoval, že smernica nedovoľuje vnútroštátnu právnu úpravu, ktorá podmieňuje platnosť zmluvy o obchodnom zastúpení zápisom obchodného zástupcu do registra. Talianska legislatíva okrem toho, že vyžadovala takýto zápis v obchodnej komore, podmieňovala platnosť zmluvy zápisom v registri a zbavovala tak akejkoľvek právnej ochrany toho, kto túto podmienku nesplnil, a to najmä pri skončení zmluvných vzťahov medzi stranami. Daný prípad sa týkal nároku na náhradu, ktorý uplatňoval obchodný zástupca po skončení zmluvy o obchodnom zastúpení uzavretej s istým podnikom. Generálny advokát Saggio v bode 35 svojich návrhov vo veci Océano Grupo Editorial a Salvat editores tvrdil, že v rozsudku Bellone Súdny dvor identifikoval neprekonateľnú nezlučiteľnosť medzi vnútroštátnou právnou normou a uvedenou smernicou, ktorá vylučovala akýkoľvek pokus o „konformný výklad", a vnútroštátny súd bol preto povinný neaplikovať ustanovenie vlastného právneho poriadku [41].

35. Rozsudkom Centrosteel [42] bola vyriešená otázka, ktorá sa považuje za pokračovanie predchádzajúcej otázky. Iný taliansky sudca, ktorý vychádzal z toho, že negatívny postoj judikatúry k uznaniu horizontálneho priameho účinku smerníc mu zakazuje neaplikovať vnútroštátnu normu, položil Súdnemu dvoru otázku, či ustanovenia Zmluvy o práve usadiť sa a o slobodnom poskytovaní služieb, o ktorých priamej uplatniteľnosti niet pochýb, bránia použitiu zákona jeho štátu, ktorý obchodným zástupcom ukladá povinnosť zápisu do registra pod sankciou neplatnosti zmlúv, ktorých sa zúčastňuje. Prejudiciálne konanie sa skončilo tým, že vnútroštátny súd bol odkázaný na známu doktrínu „konformného výkladu" vnútroštátneho práva, aby bol dosiahnutý cieľ smernice

38 — Pozri databázu DEC-NAT Súdneho dvora (dos-Cour QP/02961-P1). Arbeitsgericht Hamburg uložil žalovanej spoločnosti, ktorá sa nedostavila na pojednávanie v žiadnej fáze konania, povinnosť zaplatiť žalobcovi sumu 11 100 DEM. A hoci v nemeckom rozhodnutí z 29. apríla 1998 chýba odôvodnenie, ako sa zdá byť zvykom v tomto type konania, dá sa predpokladať, že táto suma zodpovedá 3,5-mesačnému platu, ktorý žiadal žalobca. Podľa informácie súdu, ktorý položil prejudiciálnu otázku, proti rozsudku nebolo podané odvolanie.

39 — Smernica Rady z 18. decembra 1986 o koordinácii právnych predpisov členských štátov týkajúcich sa samostatných obchodných zástupcov (Ú. v. ES L 382, s. 17).

40 — Rozsudok z 30. apríla 1998, C-215/97, Zb. s. I-2191, bod 18.

41 — Keď 5. mája 1999 Tribunale civile di Bologna vyhlásil rozsudok, považoval v ňom zmluvu o obchodnom zastúpení za platnú a účinnú medzi stranami, vyhovel žalobe pani Bellone a uložil danému podniku povinnosť zaplatiť dlžné sumy. V odôvodnení konštatoval, že sankcia, ktorú vnútroštátna právna úprava stanovovala za nezapísanie obchodného zástupcu do registra a ktorá spočívala v neplatnosti zmluvy o obchodnom zastúpení, je nezlučiteľná s právnym poriadkom Spoločenstva, že v prípade nezlučiteľnosti má právo Spoločenstva prednosť pred právom členských štátov a že rozsudky Súdneho dvora majú priamy účinok, a preto podľa jeho názoru nie je uplatniteľná vnútroštátna legislatíva, ktorá podmieňuje platnosť uvedenej zmluvy predchádzajúcim zápisom obchodného zástupcu do registra (dos-Cour QP/03475-P1). Navyše môžem uviesť, že v databáze Súdneho dvora DEC-NAT sa nachádza viacero uznesení Corte supreina di Cassazione o zrušení rozhodnutí nižších súdov, ktorými boli z dôvodu nezapísania obchodného zástupcu do registra zamietnuté žaloby obchodných zástupcov o zaplatenie súm dlhovaných z plnenia zmluvy o obchodnom zastúpení. Pozri rozsudky z 15. mája 1999 (dos-Cour IA/18784-A); z 18. marca 2002 (dos-Cour IA-22741-A), a zo 17. apríla 2002 (dos-Cour IA/22749-A).

42 — Rozsudok Centrosteel, už citovaný (poznámka 14).

86/653, a nemuselo sa pritom pristúpiť k výkladu primárneho práva. Generálny advokát Jacobs v bode 5 svojich návrhov a Súdny dvor v bode 17 rozsudku sa zhodli na tom, že v dôsledku rozsudku vo veci Bellone zmenil Corte suprema di cassazione svoju rozhodovaciu prax tak, že nedodržanie zákonnej povinnosti zapísať sa do registra už neznamená neplatnosť zmluvy o obchodnom zastúpení.

36. Odchýlenie sa od tohto vývoja judikatúry by znamenalo vážny krok späť v chápaní zásady prednosti práva Spoločenstva, ohrozilo by právomoc Súdneho dvora rozhodovať o jednotnom výklade jeho ustanovení na území Európskej únie a demoralizovalo by vnútroštátnych sudcov pri výkone ich funkcie sudcov Spoločenstva, najmä tých, ktorí sa pridŕžali usmernení z prejudiciálnych konaní týkajúcich sa „konformného výkladu" noriem vlastného práva.

Keďže ako hovoril Cicero [43], najviac nás priťahuje prispieť k zvýšeniu blahobytu ľudského rodu a usilujeme sa chrániť a obohatiť ľudský život našimi radami a úsilím, a k tomuto pôžitku nás vedie naša prirodzenosť, sledujme cestu, po ktorej kráčajú tí najlepší, a nenaslúchajme hlasu tých, ktorí trúbia na ústup a ktorí by chceli vrátiť späť tých, ktorí sú v predvoji.

37. V inej prejudiciálnej otázke z Talianska však rozsudok Arcaro [44] pripustil, že právo Spoločenstva neobsahuje mechanizmus umožňujúci vylúčiť vnútroštátne normy, ktoré sú v rozpore s ustanovením smernice, ktorého sa nemožno dovolať; tiež uznal, že záväzok vnútroštátneho sudcu mať pri výklade príslušných noriem vlastného práva neustále na pamäti obsah smernice, má svoje hranice tam, kde by znamenal uložiť jednotlivcovi povinnosť, ktorá je stanovená v smernici zatiaľ neprebratej do vnútroštátneho poriadku, a tým väčšmi tam, kde by znamenal trestnú zodpovednosť toho, kto ju porušil.

38. Tieto tvrdenia z rozsudku Arcaro však nemôžu byť bez ďalšieho aplikované na tu skúmané veci, ako sa o to usilujú niektoré členské štáty, ktoré sa zúčastnili na pojednávaní, a to z viacerých dôvodov:

Po prvé, v konaní, ktorého účastníkom bol pán Arcaro, nestáli proti sebe dvaja jednotlivci, ale vystupoval v ňom pán Arcaro ako

43 — Cicero, *O republike*, španielsky preklad, Álvaro D'Ors, Editorial Gredos, Madrid, 1984, kniha prvá, 2.2, s. 38.

44 — Rozsudok z 26. septembra 1996, C-168/95, Zb. s. I-4705, body 42 a 43.

obvinený v trestnom konaní. Išlo teda o zabránenie, aby členský štát, ktorý si nesplnil povinnosť prispôsobiť svoju legislatívu smerniciam 76/464/EHS [45] a 83/513/EHS [46], bol týmto porušením povinnosti zvýhodnený a trestnoprávnou cestou potrestal podnikateľa za to, že porušil niektoré ich ustanovenia. Súdny dvor každopádne deklaroval, že povinnosť vnútroštátneho sudcu pridržať sa pri výklade vnútroštátnej normy zmyslu smernice je obmedzená všeobecnými právnymi zásadami, ktoré sú súčasťou právneho poriadku Spoločenstva, predovšetkým zásadou právnej istoty a zásadou zákazu retroaktivity, najmä ak by mohla spôsobiť vznik trestnej zodpovednosti [47].

Po druhé, je veľký rozdiel medzi okolnosťami veci Arcaro a okolnosťami v konaniach začatých zamestnancami nemeckého Červeného kríža, keďže v prvom prípade taliansky zákonodarca iba neúplne prebral právo Únie, zatiaľ čo Nemecko na vykonanie smernice 93/104 ako celku prijalo osobitný zákon, ktorého článok 3 správne preberá obsah článku 6 bodu 2 právnej úpravy Spoločenstva stanovením maximálneho týždenného pracovného času na 48 hodín.

39. Nejde preto, ako tvrdí spolková vláda, o to, že by sa vnútroštátny sudca v prípade neaplikácie článku 7 ods. 1 bodu 1 písm. a) zákona o pracovnom čase musel vysporiadať s medzerou v práve, ktorá by ho donútila uložiť zamestnávateľovi povinnosť na základe smernice 93/104, pretože by jednoducho mohol použiť iné ustanovenie vnútroštátneho práva, ktoré sa nachádza v tom istom právnom texte prijatom s cieľom prebrať ustanovenia práva Spoločenstva [48], ktoré je

45 — Smernica Rady zo 4. mája 1976 o znečistení spôsobenom určitými nebezpečnými látkami vypúšťanými do vodného prostredia spoločenstva (Ú. v. ES L 129, s. 23).

46 — Smernica Rady z 26. septembra 1983 o limitných hodnotách a kvalitatívnych cieľoch pre vypúšťanie kadmia (Ú. v. ES L 291, s. 1).

47 — Rozsudky z 11. júna 1987, Pretore de Salò, 14/86, Zb. 1987, s. 2545, bod 20; a z 8. októbra 1987, Kolpinghuis Nijmegen, 80/86, Zb. s. 3969, bod 13.

48 — Existuje jedna časť právnej vedy, ktorá zastáva tento názor. Na ilustráciu pozri: Faro, S.: „La Cassazione torna a pronunciarsi sull'efficacia diretta ‚orizzontale' delle direttive comunitarie", in: *Rivista italiana di diritto pubblico comunitario*, 1998 s. 1398 až 1407, najmä s. 1403 a 1404: „la previsione di questo obbligo [interpretare la norma nazionale in coerenza con quella contenuta in una directiva comunitaria] comporta, di fatto, il riconoscimento di un effetto orizzonatle ‚indiretto' delle direttive, indirecto in quanto la norma che trova applicazione al rapporto tra i privati è, in ogni caso, la norma nazionale"; Tesauro, G.: *Diritto Comunitario, 3. vydanie*, CEDAM, 2003, s. 162 až 184, najmä s. 180: „I risultati pratici cui si previene con l'obbligo di interpretare il diritto nazionale in modo conforme alla norma di una directiva [...] non sono molto diversi da quelli che si realizzerebbero con l'affermazione pura e semplice dell'effetto orizzontale e verticale. Non e caso, dunque, la Corte ha talvolta trasformato il problema della portata dell'effetto directo della directiva in un problema di interpretazione conforme"; Rodière, P.: „Sur les effets directifs du droit (social) communautaire", in: *Revue trimestrielle de droit européen*, 27 (4), 1994, s. 565 až 586, najmä s. 577: „L'opération consiste, donc, à substituer une norme de droit national conforme au droit communautaire à celle qui ne l'était pas. La norme à appliquer a un caractère national, le rôle du droit communautaire se borne à en opérer la désignation. Double avantage: peu importe qu'une directive communautaire ne puisse créer directement des obligations pesant sur les particuliers, puisque on le demande au droit national"; Timmermans, C. W. A.: „Directives: their effect within the national legal systems", in: *Common Market Law Review*, 16, 1979, s. 533 až 555, najmä s. 551: „I do not exclude the possibility that, once the process of legal review of national law with regard to directives has become common practice, the Court of Justice will accept and even require such review also with regard to directives relating to horizontal relationships"; a Bach, A.: *Juristenzeitung*, 1990, s. 1113: „Die richtlinienkonforme Auslegung ebenso wie die Nichtanwendung gemeinschaftswidriger Normen können dabei erhebliche Auswirkungen auf die Rechte und Pflichten einzelner haben. Objektive Wirkungen sind durchaus auch zu Lasten Privater möglich."

v súlade so všeobecnou požiadavkou uloženou zákonodarcom Spoločenstva [49], že pracovný čas nesmie v členských štátoch prekročiť tento počet hodín [50].

V tomto smere zdieľam názor, ktorý vyslovil generálny advokát Van Gerven, vyjadrený v bode 7 druhom odseku návrhov, ktoré predniesol vo veci Marleasing [51], že povinnosť vnútroštátnych sudcov vykladať vlastné právo v súlade so smernicou neznamená priamy účinok smernice medzi jednotlivcami. Naopak, sú to samotné ustanovenia vnútroštátneho práva vyložené v súlade so smernicou, ktoré sa použijú.

40. Musím tiež spomenúť dva rozsudky často uvádzané vedľajšími účastníkmi v tejto fáze konania, a to tak na podporu, ako aj na vyvrátenie ich rôznych stanovísk. Ide o rozsudky CIA Security International [52] a Unilever [53], ktoré môžu predstavovať míľniky vo vývoji judikatúry Súdneho dvora v oblasti aplikácie smerníc — nedodržiavaných členskými štátmi — vnútroštátnymi sudcami, ale pri riešení tu nastolenej otázky veľmi nepomôžu [54].

V týchto dvoch veciach dostal vnútroštátny sudca odpoveď, že v konaní medzi jednotlivcami nesmie aplikovať vnútroštátne technické nariadenie, ktoré bolo prijaté bez predbežného oznámenia Komisii, a teda pri zrejmom porušení článkov 8 a 9 smernice 83/189/EHS [55], ale Súdny dvor sa snažil upresniť, že judikatúra Faccini Dori [56] nie je v danom prípade relevantná, pretože poru-

49 — Generálny advokát Alber sa vyjadril v prospech riešenia takéhoto typu v bodoch 25 až 31 návrhov prednesených vo veci, v ktorej bol vydaný rozsudok 14. septembra 2000, Collino a Chiappero (C-343/98, Zb. s. I-6659), v prípade, keď sa vnútroštátny sudca domnieva, že ide o spor medzi jednotlivcami. V odpovedi na prejudiciálne otázky nechal Súdny dvor na vnútroštátnom sudcovi, aby rozhodol, či sa môžu pracovníci dovolať ustanovení smernice Rady 77/187/EHS zo 14. februára 1977 o aproximácii právnych predpisov členských štátov týkajúcich sa zachovania práv zamestnancov v prípade prevodu podniku, podnikania alebo časti podnikania (Ú. v. ES L 61, s. 26) proti spoločnosti, ktorá na základe koncesie začala poskytovať verejné telekomunikačné služby ako nástupca verejnoprávneho subjektu, ktorý toto poslanie plnil pred ňou.

50 — Pozri tiež návrhy, ktoré predniesol generálny advokát F. G. Jacobs vo veci, v ktorej bol vydaný rozsudok Centrosteel, už citovaný, bod 35, a návrhy, ktoré predniesol generálny advokát L. A. Geelhoed vo veci, v ktorej bol vydaný rozsudok 11. júla 2002, Marks & Spencer (vec C-62/00, Zb. s. I-6325), bod 42.

51 — Už citovaná (poznámka 11).

52 — Rozsudok z 30. apríla 1996, C-194/94, Zb. s. I-2201.

53 — Rozsudok z 26. septembra 2000, C-443/98, Zb. s. I-7535.

54 — López Escudero, M.: „Efectos del incumplimiento del procedimiento de información aplicable a las reglamentaciones técnicas (smernica 83/189/EHS)", in: *Revista de Instituciones Europeas*, 1996, s. 839 až 861, najmä s. 861: „los particulares no pueden deducir derecho alguno de actos normativos comunitarios que, como la Directiva 83/189, establecen un procedimiento de información en el seno del cual las Instituciones comunitarias carecen de poder para determinar la compatibilidad con el derecho comunitario de las reglamentaciones nacionales notificadas. Por ello, considero que la utilización del principio del efecto directo para garantizar la efectividad de este tipo de normas comunitarias no es conveniente. El efecto directo no debe ser utilizado jurisprudencialmente para „enmendar" las deficiencias surgidas en la aplicación de cualquier tipo de normativa comunitaria".

55 — Smernica Rady z 28. marca 1983, ktorou sa stanovuje postup poskytovania informácií v oblasti technických noriem a predpisov (Ú. v. ES L 109, s. 8).

56 — Rozsudok Faccini Dori, už citovaný (poznámka 14).

šenie noriem obsiahnutých v tejto smernici je porušením podstatných procesných náležitostí a jej ustanovenia nezakladajú jednotlivcom ani práva ani povinnosti. [57]

41. Ani skutočnosť, že priamy účinok nejakého ustanovenia smernice má vplyv na práva jednotlivcov, ktoré nie sú súčasťou vertikálneho vzťahu, nebola prekážkou jeho uznania Súdnym dvorom. Vhodnými príkladmi tohto tvrdenia sú rozsudok Fratelli Costanzo [58] týkajúci sa výkladu smernice 71/305/EHS [59] v žalobe o zrušenie rozhodnutia o uzavretí verejnej zmluvy na zhotovenie prác [60], rozsudok World Wildlife Fund a i. [61] vydaný vo veci žaloby o neplatnosť podanej jednotlivcami bývajúcimi na pozemkoch priľahlých k letisku a dvoma združeniami na ochranu životného prostredia, v ktorej sa napádalo schválenie projektu reštrukturalizácie jeho zariadení, rozsudok Smith & Nephew a Primecrown [62], ktorý súhlasil s tým, aby sa držiteľ povolenia na predaj farmaceutického prípravku udeleného na základe smernice 65/65/EHS [63] odvolal na jej ustanovenia vo vnútroštátnom konaní s cieľom namietať platnosť povolenia, ktoré na základe tej istej právnej úpravy vydal príslušný orgán jednému z jeho konkurentov na patentovaný prípravok s rovnakým označením, alebo nedávny rozsudok Wells [64], v ktorom sa uvádza, že negatívne dôsledky na práva tretích osôb, aj keď sa dajú s istotou predvídať, nemôžu byť samé osebe dôvodom na to, aby bolo jednotlivcovi zabránené dovolať sa ustanovení smernice proti členskému štátu.

42. Tiež nesúhlasím s názorom tých, ktorí tvrdia, že prednosť sa vzťahuje len na primárne právo Spoločenstva, nanajvýš na nariadenie, lebo oň išlo v rozsudku Simmenthal [65] práve o toto nariadenie; toto rozlíšenie je totiž umelé a nepresné, keďže [66] v uvedenom rozhodnutí Súdny dvor potvrdil prednosť ako Zmluvy, tak aj priamo aplikovateľných aktov inštitúcií. Okrem toho vždy, keď sa ukáže, že nejaké ustanovenie práva Spoločenstva je v rozpore s normou niektorého členského štátu, opätovne sa uzná prednosť vyhlásená pred takmer 40 rokmi,

57 — Rozsudok Unilever, už citovaný (poznámka 53), body 50 a 51.

58 — Rozsudok Fratelli Costanzo, už citovaný (poznámka 12).

59 — Smernica Rady z 26. júla 1971 o koordinácii postupov verejného obstarávania prác (Ú. v. ES L 185, s. 5).

60 — Tridimas, T., citované, (poznámka 34) s. 334: „Although [the Court] did not examine specifically the implications of allowing reliance on the directive, it did not consider as impermissible horizontal effect the adverse legal implications that would inevitably flow for the successful tenderer by the annulment of the tendering authority's decision".

61 — Rozsudok zo 16. septembra 1999, World Wildlife Fund a i., C-435/97, Zb. s. I-5613, body 69 až 71.

62 — Rozsudok z 12. novembra 1996, Smith & Nephew a Primecrown, C-201/94, Zb. s. I-5819, bod 39.

63 — Smernica Rady z 26. januára 1965 o aproximácii ustanovení zákonov, iných právnych predpisov alebo správnych opatrení, týkajúcich sa liekov (Ú. v. ES 1965, 22, s. 369).

64 — Rozsudok zo 7. januára 2004, Wells, C-201/02, Zb. s. I-723, bod 57.

65 — Rozsudok z 9. marca 1978, Simmenthal, 106/77, Zb. s. 629, bod 17.

66 — Pozri Simon, D.: *La directive européenne*, Dalloz, 1997, s. 95: „L'obligation d'écarter les règles nationales contraires au droit communautaire s'impose au juge national en vertu du principe de primauté, y compris si la norme en cause est dépourvue d'effet direct."

a to nezávisle od prameňa práva Spoločenstva: či už ide o Zmluvu [67], nariadenie alebo smernicu [68].

43. Mojím úmyslom v tejto chvíli nie je bojovať za horizontálny priamy účinok neprebratých smerníc, ktoré spĺňajú podmienky určené judikatúrou. A už vôbec sa nesnažím podnietiť vnútroštátnych sudcov, aby takéto predpisy aplikovali, a obsadili tak oblasť pôsobnosti vnútroštátneho zákonodarcu.

Nemôžem však ani súhlasiť s názorom, že v tavkom prípade, o aký ide v predmetných uzneseniach, sa jednotlivci môžu domáhať len zodpovednosti štátu za škodu spôsobenú nesplnením povinností, ktoré mu vyplývajú z práva Spoločenstva, keďže podľa názoru Súdneho dvora má toto riešenie iba subsidiárny charakter a do hry vstupuje len vtedy, ak zostávajúce ustanovenia vnútroštátneho práva prijaté na vykonanie smernice 93/104 nemožno vyložiť v súlade so znením a cieľom smernice.

44. Úloha Súdneho dvora ako garanta jednotného výkladu práva Spoločenstva, ktorú osobitne vykonáva v prejudiciálnych konaniach, mu za predmetných okolností bráni v tom, aby vnútroštátnemu sudcovi nedal žiadnu inú alternatívu, než aplikovať ustanovenie vnútroštátneho právneho poriadku [69], ktoré je v rozpore s článkom 6 bodom 2 smernice 93/104, ako aj s jej cieľom zlepšiť bezpečnosť, hygienu a zdravie pracovníkov [70].

45. A teda vzhľadom na to, že článok 6 bod 2 smernice 93/104 je jasná, presná a nepodmienená norma, ktorá nevyžaduje že zo strany vnútroštátneho zákonodarcu [71], a nemecký sudca môže použiť iné ustanovenia zákona o pracovnom čase než článok 7

67 — Pozri rozsudok z 15. júla 1964, Costa/ENEL, 6/64, Zb. s. 1141, najmä s. 1158 až 1160.

68 — Rozsudok z 5. apríla 1979, Ratti, 148/78, Zb. s. 1629, body 20 až 24. Generálny advokát Van Gerven v bode 9 návrhov predložených vo veci Marleasing uvádza: „Navyše má smernica..., keďže je súčasťou práva Spoločenstva, v zásade prevahu nad všetkými ustanoveniami vnútroštátneho práva. Platí to osobitne o vnútroštátnych ustanoveniach, ktoré... sa týkajú pôsobnosti smernice."

69 — Prechal, S.: *Directives in European Community Law, a Study of Directives and Their Enforcement in National Courts*, Clarendon Press Oxford, 1995, s. 229: „The domestic courts are here operating within the context of Community law. For this very reason Community law and, specially Article 5 of the Treaty, may not only require them to do something positive but may also stop them if they should transcend the limits of what is considered as acceptable under Community law".

70 — Lenaerts, K.: „L'égalité de traitement en droit communautaire. Un principe unique aux apparences multiples", in: *Cahiers de droit européen*, 1991, s. 3 až 41, najmä s. 38: „Le juge aura généralement tendance à interpréter la norme nationale concernée dans le sens de la directive et de garantir de la sorte l'effet utile de la directive dans les relations entre particuliers", a Morris, P. E.: „The direct effect of directives — some recent developments in the European Court", in: *The journal of business law*, 1989, máj, s. 233 až 245, najmä s. 241: „If national judiciaries respond positively to this exhortation something approaching horizontal direct effect may be achieved by a circuitous route. The substantive contents of directives could gradually percolate into private legal relationships without the problems which investing directives with horizontal direct effect would bring in its train, most notably the erosion of legal certainty, the risk of a national judicial revolt and the distortion of article 189".

71 — Rozsudok z 5. marca 1996, Brasserie du pêcheur et Factortame a i., spojené veci C-46/93 a C-48/93, Zb. s. I-1029, bod 22.

ods. 1 bod 1 písm. a), nie je vhodné vyzvať daných zamestnancov, aby podali žalobu o náhradu škody proti štátu.

46. Musím dodať, že vnútroštátny sudca je pri výklade vnútroštátneho práva, ktorým sa preberá smernica 93/104, povinný uvážiť záujem tejto smernice o ochranu zamestnancov ako slabšej strany pracovnoprávneho vzťahu [72]. Samotný Súdny dvor sa v rozsudku Unilever [73] snažil odlíšiť smernice, ktoré zakladajú práva a povinnosti jednotlivcom od smerníc, ktoré tak nerobia.

47. Zdá sa preto vhodné odporúčať Arbeitsgericht Lörrach, aby šiel v súlade so svojimi povinnosťami, ktoré vyplývajú z práva Spoločenstva, cestou, ktorú vytýčili Juzgado de Primera Instancia de Oviedo, Tribunal Superior de Justicia de Cataluña, Juzgado de Primera Instancia nº 35 de Barcelona, Audiencia Provincial de Sevilla, Arbeitsgericht v Hamburgu, Tribunale Civile de Bologna, la Corte suprema di cassazione a Pretore v Brescia.

48. Z uvedených dôvodov musím Súdnemu dvoru navrhnúť, aby v prípade, že členský štát nevyužil možnosť stanovenú v článku 18 ods. 1 písm. b) zarážke i), rozhodol, že článku 6 bodu 2 smernice 93/104 odporuje také ustanovenie, ako je článok 7 ods. 1 bod 1 písm. a) nemeckého zákona o pracovnom čase, ktoré umožňuje v kolektívnej alebo podnikovej zmluve predĺžiť denný pracovný čas na viac ako desať hodín v prípade, ak do tohto času pravidelne a v značnom rozsahu patrí pracovná pohotovosť na pracovisku.

Článok 14 kolektívnej zmluvy nemeckého Červeného kríža, pokiaľ vychádza z uvedeného článku 7 Arbeitszeitgesetz, preto treba vykladať tak, že dotknutí pracovníci nie sú povinní pracovať dlhšie ako v priemere 48 hodín týždenne s ohľadom na ustanovenia článku 16 bodu 2 a článku 17 ods. 4 smernice 93/104, ktoré sa týkajú určenia referenčného obdobia na výpočet priemeru.

72 — Niektorí autori zdôrazňujú, že určité oblasti právneho poriadku, medzi ktoré patria pracovné právo a právo na ochranu spotrebiteľa, upravujúce vzťahy medzi jednotlivcami, vykazujú určitú flexibilitu, ktorá bez vážnejších ťažkostí umožňuje výklad vnútroštátnych noriem vo svetle práva Spoločenstva a prispieva k ich vývoju. Pozri Rodríguez Iglesias, G. C. a Riechenberg, K.: „Zur richtlinienkonformen Auslegung (Ein Ersatz für die fehlende horizontale Wirkung?)", *Festschrift für Ulrich Everling*, zv. II, s. 1229: Es gibt Rechtsgebiete, die so flexibel ausgestaltet sind, dass eine Auslegung der einschlägigen innerstaatlichen Vorschriften im Lichte des Gemeinschaftsrechts ohne größere Schwierigkeiten möglich ist. Ein gutes Beispiel für eine Rechtsgebiet, das in allen Mitgliedstaaten in den letzten Jahren tiefgreifende Änderungen erfahren hat, ist das Arbeitsrecht. Auch jüngere Rechtsgebiete, wie das Verbraucherschutzrecht, dürften für eine solche Rechtsfortbildung offen sein.".

73 — Rozsudok Unilever, už citovaný, (poznámka 53).

IV — Návrh

49. S prihliadnutím na predchádzajúce úvahy znovu navrhujem Súdnemu dvoru, aby na tretiu otázku, ktorú položil Arbeitsgericht Lörrach v predmetnej veci, odpovedal takto:

„Článok 6 bod. 2 smernice Rady 93/104/ES z 23. novembra 1993 o niektorých aspektoch organizácie pracovného času je jasný, presný a nepodmienený a priznáva práva jednotlivcom aj v prípade, ak členské štáty zavedú výnimky k referenčnému obdobiu stanovenému v článku 16 bode 2, takže sa naň možno odvolať pred vnútroštátnymi súdmi, ak ho členský štát v stanovenej lehote správne neprebral do vnútroštátneho práva. Keďže sú však konania vo veci samej konaniami medzi jednotlivcami, nemôžu zamestnanci priamy účinok tejto normy využiť.

V prípade, že členský štát nevyužil možnosť zakotvenú v článku 18 ods. 1 písm. b) zarážke i), článku 6 bodu 2 smernice Rady 93/104 odporuje také ustanovenie, ako je článok 7 ods. 1 bod 1 písm. a) nemeckého zákona o pracovnom čase, ktoré umožňuje v kolektívnej alebo podnikovej zmluve predĺžiť denný pracovný čas na viac ako desať hodín v prípade, ak do tohto času pravidelne a v značnom rozsahu patrí pracovná pohotovosť na pracovisku. Článok 14 kolektívnej zmluvy nemeckého Červeného kríža, pokiaľ vychádza z uvedeného článku 7, preto treba vykladať tak, že dotknutí zamestnanci nie sú povinní pracovať dlhšie ako v priemere 48 hodín týždenne s ohľadom na ustanovenia článku 16 bodu 2 a článku 17 ods. 4 smernice 93/104, ktoré sa týkajú určenia referenčného obdobia na výpočet priemeru."